

Cesta do Číny, zejména ta první, patřila vůbec k největším přelomům v mém životě, který se vlastně dělí na dobu před- a po- čínskou.

Stanislav Komárek

Mohlo by se zdát, že půjde o diskusi o okrajových a cizorodých povrchnostech, ale věřte, že půjdeme k vlastním základům.

Maximilian von Wartenberg

Okraje a jiné kraje aneb mandaríni na cestě

Milena M. Marešová

Kdo zná esejistiku Stanislava Komárka, ví o jeho „setkání s Čínou“ i o prognóze blížící se „doby čínské“ a mohl by se domnívat, že román Mandaríni bude jakýmsi zpodobením a vyvrcholením tohoto autorova zásadního životního momentu. Z mnohých příznaků by bylo možné předpokládat, že půjde o čistou krystalizaci autorovy čínské anabáze, o reflexi dálněvýchodní reality vsazenou do příběhu, o zažitou osobní zkušenost, z níž vypučelo porozumění a souznění s odlehlou mentalitou a kulturou, jež je zde nabízena ve srozumitelné a čtivé formě k lákavé konzumaci. Leč právě už název díla – slovo nečínského původu – upozorňuje na fakt, že vše je poněkud komplikovanější.

Nebude zpochybněním vzdělání ani bystrosti autora, a v neposlední řadě ani na škodu či snížení přitažlivosti díla, řekneme-li, že právě Mandaríni jsou románem kulturně evropským, poukazujícím ke skutečnosti, že věci nahlížíme očima skrze onen civilizační úhel, z jehož luhů pocházíme a potvrzujícím fakt, že učenost i znalost nejvíce poslouží ve vlastním domě, neboť v tom cizím budeme vždy jen návštěvou. Že ke čtení Číny bude mít Středoevropan stále nejprve před očima překladový slovník.

Hlavní románový hrdina řeší své existenční i existenciální pnutí a srovnávací práce mezikulturních shod, podobností a paralel je ozvláštňujícím kořením, jež spisovatele, vzděláním přírodovědce a filosofa vědy, v literárním světě představuje jako postavu výraznou, originální – příhody z Prahy, Bavorska, Ruska, Afriky nebo Asie jsou obdobně bizarní a vratce balancující mezi uvěřitelností a čirou fantazií. S. Komárek vyslovuje se záviděníhodnou snadností, že skvělé nápady se rodí z mnohdy závratné spekulace, že kráčet po hranicích zoraných polí i kulturních parcelací je nejvíce inspirativní, a také, že poutníci kulturních periferií jsou pravověrnějšími hybateli dění než zabydlenci centra. Nejedem řemeslný spisovatel by z toho, co Komárek maně trousí a vrší „vytřískal“ několik o poznání řídnějších, leč možná komerčně průraznějších bestsellerů.

Ve svém třetím (nepravidelném) románu, v Mandarínech, nastoluje autor, dle vlastních slov, úhelné téma smrti coby konečné a výsostně spravedlivé instance lidského života: „Sami sebe bychom po delším čase stejně neunesli a smrt je nejradikálnější formou odpuštění.“ Mnohem výrazněji se zde však rýsuje další námět – motiv cesty definovaný ve vztahu ke smrti jednoznačně: „Každá cesta k ní vede blíž.“

Právě pojem cesty je klíčovým pro celé dílo. Biblické, abrahámovské vyjití na neznámou pouť i taoistické „pěstování cesty“ ke splynutí či vyvanutí. Pel mel inspirací, jejichž množství, rozmanitost i analogie umožňují zážitek uvědomění společného světa, rozděleného kulturními

hranicemi. Jak příhodně zmíněné ilustruje postava spisovatele Karla Maye, který své nesmrtelné příběhy o apačském náčelníkovi vymýšlel z bezpečí svého domova nebo podobnost čínské bohyně s Pannou Marií Lurdskou. Ne náhodou je hlavní hrdina zaměstnancem Ústavu srovnávacích studií Západu a Východu. Komárkovi Mandaríní jsou rozsáhlou intelektuální „road movie“ s postmoderní manýrou ironie. V této knize se v jedno slévá to, co je člověk schopen vidět – promyslet – pochopit a poznat, a zároveň zde vyniká vzdálenost mezi teoretickou znalostí a praktickou zkušeností.

Idea cesty ve zmíněné knize ale nevede jen k hlubinným podstatám. Nutně se zde musí vyjevit otázka rozdílu mezi možnostmi hranice překračovat a eventualitou jejich stírání. Vždyť tak jako ne jeden pohádkový hrdina musel nejdřív přejít „sedmero až devatero hor a řek, údolí či lesů“ (a možná došel až do Číny) než osvobodil princeznu, dostal půl království, případně zmoudřel, našel své kulturní kořeny i své pravé „doma“ a osvědčil svou odvahu, také sinolog Jindřich Krottenbacher dojde, dokonce několikrát na „konec“ světa a zpět. Ovšem jeho krok nenalzá o mnoho víc než pevně zabydlenou „globální vesnici“. Jestliže v pohádkových příbězích územní specifikace nebývala konkretizována, pak dnes ani v reálném světě už neexistují „neznámé kraje“.

Téma putování, zjevení, osvícení, vykročení do neznáma, cesta na zkušenou, k iniciaci, skutečná, zrozená z vášně pro nalezení nových krajů, emigrantská jako násilný pokus o vykořenění, putování a toulání se, cestovatelství jako rozšiřování vlastních obzorů nebo turismus jako zužování cizích krajů na objekt odškrtnutý v nabídkovém prospektu. To vše se v Mandarínech objevuje - jeden svět - smyslový i nevědomý, tajemný i skutečný, východní i západní. Ale také to, že objevitelské cesty jsou fenoménem, jehož potenciál se už vytratil, a jen v lepším případě byl pozdržen náhražkou kulturní komparace.

Na rastru své čínské cesty rozvíjí Stanislav Komárek pocit intelektuála, který byt' „tam všude byl a to všechno viděl“, nepřestane uvažovat v rozměru své bytostně evropské vzdělanosti, tradice a symboliky. To, že mu tato vlastní půda mizí pod nohama, je už důsledkem a předmětem jiného zápasu.